

Організаційний стан УПА та збройного підпілля ОУН(Б) на території Волинської області (1944–1945 рр.)

У статті на основі архівних матеріалів, наукових публікацій та монографій проаналізовано особливості організаційно-територіальної будови, зміни в керівництві, функціях окремих ланок підпілля ОУН(Б) та УПА в окремій області.

Ключові слова: Українська Повстанська Армія, Організація Українських Націоналістів, Волинська область, структура, функції.

Антонюк Ярослав. Организационное состояние УПА и вооруженного подполья ОУН(Б) на территории Волинской области (1944–1945 гг.). В статье на основе архивных материалов, научных публикаций и монографий проанализированы особенности организационно-территориального устройства, изменений в руководстве, функциях отдельных звеньев подполья ОУН(Б) и УПА в отдельной области.

Ключевые слова: Украинская Повстанческая Армия, Организация Украинских Националистов, Волинская область, структура, функции.

Antoniuk Yaroslav. Organizational Status UPA and Armed Underground OUN(b) in the Volyn Region (1944–1945). In the basis of archival documents, scientific publications and monographs of organizational and territorial structure, changes in management, the functions of individual parts of the underground OUN(b) and the UPA in a separate area.

Key words: Ukrainian Insurgent Army, the Organization of Ukrainian Nationalists, Volyn region, the structure, functions.

Із часу здобуття Україною незалежності історична наука здійснила значні кроки у висвітленні діяльності підпілля ОУН та УПА на регіональному рівні. Проте його зміни в організаційно-територіальній структурі й до цього часу залишаються малодослідженими. Серед українських істориків, які найбільше здійснили для вивчення цієї проблеми можна виділити Володимира Ковальчука, Олександра Вовка, Ігоря Марчука та Олександра Іщука, праці яких започаткували науковий підхід у дослідженні структур повстанського підпілля на Волині та Поліссі.

Одними з найбільш буремних і складних для ОУН та УПА були 1944–1945 рр., коли підконтрольною підпіллю територією пройшов фронт. Зокрема, 29 січня 1944 р. розпочалося визволення від німців території Волинської області частинами Червоної армії. Прибуття значної кількості радянських військових, спричинене просуванням на захід лінії фронту, призвело до чергової катастрофи в підпіллі ОУН та УПА. Провідник ОУН північно-західних українських земель (ПЗУЗ) В. М. Галаса писав: «В січні – лютому 1944 р. більшу частину ПЗУЗ зайняли большевики. По лінії Ковель – Броди встановився на кілька місяців фронт. Створилася надзвичайно важка оперативна, харчова, а за тим і моральна обстановка... Не було дня, щоб не було пасток, або й кілька, при яких падали найкращі командири і бійці...» [9, 13–14]. Масштаби втрат були величезними. Наприклад, кількість повстанців у групі УПА «Тури» (Волинська область, південь Брестської обл.) зменшилася з 1 січня по 15 серпня 1944 р. – із 3048 до 1270 бійців, не враховуючи боївок та інших озброєних теренових частин: убитих – 378 повстанців; пропалих безвісти – 248; дезертирів – 260; перейшли до більшовиків – 272; звільнено додому – 620 [14, 113]. Особливо багато підпільників загинуло під час переходу лінії фронту.

Враховуючи неможливість відкритої військової протидії набагато сильнішому ворогу та необхідність негайно посилити конспірацію, керівництво ОУН(Б) та УПА на ПЗУЗ наказала тимчасово розпустити більшість ланок підпілля.

Референт пропаганди Берестечківського району ОУН Л. І. Шевчук («Богдан») у травні 1945 р. описував організаційні зміни: «В лютому 1944 р. фронт зупинився на території Волинської області, в цей час робота ОУН зупинилася, особливо в місцях де знаходилися війська. Тому, з метою збереження кадрів було дано наказ йти на територію Польщі і розвернути там роботу по лінії ОУН.

Відбулися значні зміни в структурі ОУН і УПА. Жіночу референтуру відмінили, так як жінки знаходяться на легальному стані, органи НКВС їх арештовують і вони видають інших, крім того багато з них співпрацюють з органами НКВС.

Референтура «юнаки» ліквідована у зв'язку з відсутністю молоді, а 15–16 річним також довіряти не можна, так як їх може швидко перевербувати на свою сторону НКВС.

У зв'язку з тим, що УПА зараз продуктів не заготовляють, не ховають їх у схрони, посади господарчих скасовані. Також тимчасово були скасовані станичні і кущові організації.

Пункти зв'язку, які існували раніше себе не виправдали. Тепер зв'язок йде зверху вниз, тобто кожен вищий провідник повинен знати де знаходиться його підопічний, а той вже не знає де його зверхник. Передача письмових свідчень дозволена лише в шифрованому вигляді і тільки про зустріч. Тому, в даний час, з надрайонного проводу і нижче діють лише референтури: організаційна, СБ і пропаганди» [5, 20].

Згідно зі свідченнями друкарки референта СБ Луцької округи ОУН Н. Г. Кудрик («Зірки»): «З приходом Червоної армії весь керівний склад ОУН перейшов на нелегальне становище. Були ліквідовані станичні та кущові провідники ОУН, а функції референтури пропаганди передано СБ.

Вертикаль проводів ОУН на території Волинської області в цей час виглядала так: 1) підрайон, 2) район, 3) надрайон, 4) округ, 5) область, 6) край. У кожному з цих проводів крім провідника були референтури: 1) СБ, 2) господарська, 3) зв'язку, 4) УЧХ, 5) політична» [4, 57].

За наказом керівників, більша частина воїнів груп УПА «Тури» розійшлася по домівках, а як фронт відійшов на захід, у березні–травні 1944 р. – сформувалися заново. Як і в часи німецької окупації, військово-адміністративна структура продовжувала поділятися на фронт (загони УПА) та запілля (військово-адміністративні структури ОУН) [12, 13].

Сподівалися підняти всенародне повстання на контрольованих радянською владою східних теренах, значну частину підрозділів УПА із західних областей ПЗУЗ перекидали на Житомирщину та Хмельниччину. Саме через це кількість бійців ВГ «Тури» істотно зменшилося (за одними даними – з 3048 до 1270 осіб, за іншими – з 1680 до 1080). Із пропагандистською метою відділи УПА переіменували на честь міст Північної та Центральної України [10, 100]:

Таблиця 1

ВГ	Загони та курені УПА до проходження фронту	Після
«Тури» (03)	«Котловина» (№ 1), к-р С. Й. Коваль («Рубашенко»), курені: 1) ім. Коновальця, к-р М. А. Комар («Рибак»); 2) ім. Б. Хмельницького, к-р М. Семенюк («Орел»); 3) «Погром», к-р Г. Кузьма («Мороз»)	Полтавський (011) (від лютого 1944 р.)
	«Озеро» (№ 2), к-р Ю. О. Стельмащук («Рудий»), курені: 1) «Стохід», к-р П. К. Климук («Назар»), 2) «Буг», к-р І. В. Климчак («Лисий»), 3) «Тур», к-р О. Р. Громадюк («Голобенко»)	Сумський (012)
	Ім. І. Богуна («Січ») (№ 3), к-р «Лівар», курені: 1) ім. Б. Хмельницького, к-р С. К. Пасальський («Голуб»), 2) ім. Князя Святослава, к-р П. Г. Скиба («Мирон»), 3) ім. Сагайдачного, к-р Н. Д. Шпак («Вітер»)	Чернігівський (013)

Розгром багатьох підрозділів УПА на Волині та Поліссі викликав потребу знову змінити її структуру. Ця реформа розпочалася влітку 1944 р. на фоні тимчасового затишшя. Відбулося кілька важливих нарад керівництва ОУН(б) на ПЗУЗ, що мали за мету реформувати підпілля [16, 134]. Одна з найзначніших відбулася на початку серпня 1944 р. у Суському лісі між селами Соломка і Павлівка Рівненського р-ну. Про неї коротко згадував І. С. Литвинчук («Дубовий»): «Командир Охрім прибув з-за фронту та скотактував з активом ПЗУЗ..., присутні були: провідник Леміш, Галина, Смок, Верещака, Василь, Далекий, Шворний, Стародуб, Бескид». Було вирішено ліквідувати всі чотири Військові округи, а їх функції почали виконувати новостворені Генеральні округи (ГО)». Оперативний простір для діяльності УПА на території Берестейської, Ковельської та Луцької округ, а також на Рівненщині між річками Стир та Горинь отримав ГО № 33 «Завихвост», ім. Б. Хмельницького [14, 114]. Наказом № 1 від 1 серпня 1944 р. це формування очолив військовий референт ПЗК «Ліс» Ю. О. Стельмащук («Рудий») [13, 417]. До штабу ЗГ № 33 увійшли: 1) начальник штабу – О. Р. Громадюк («Остріжський»); 2) начальник оперативного відділу – М. Х. Павлович («Яворенко»); 3) начальник вишкільного відділу; 4) політвиховник; 5) начальник особового відділу; 6) комендант запілля; 7) командир УЧХ; 8) господарчий [8, 11].

Наказом «Рудого» № 3 від 3 листопада 1944 р. встановлювалася нумерація та найменування шести бригад ЗГ № 33 (близько 1300 стрільців), п'ять із них діяло на території Волинської області.

До складу командування бригади входили: 1) командир бригади; 2) політвиховник; 3) вишкільник; 4) референт СБ; 5) господарчий (інтендант); 6) чота зв'язку СБ; до командування загону: 1) командир загону; 2) політвиховник; 3) бунчужний; 4) референт СБ; 5) господарчий; 7) відділ зв'язку, а також два санітари, два повари, два їздових. При кожному відділі діяв рій стрільців [8, 12]. У цей період структура ЗГ № 33 виглядала таким чином:

Таблиця 2

ЗГ	Назва бригади, командир, район дій, загони, шифри зв'язку	Кількість осіб
№ 33	«Жовті води» (№ 2), к-р Г. Решетило («Галайда»), Цуманський, Колківський р-ни ОУН. У складі загонів – 1644, 1645, 1646, шифр для зв'язку – 0150	110
	«Холмська» (№ 3) (від вересня – жовтня 1944 р.), к-р Д. В. Корейчук («Буря»), Рафалівський р-н Рівненської обл., Маневицький, Любешівський р-ни Волинської обл. У складі загонів – 1747, 1748, 1749, шифр для зв'язку – 0250. Сотенні: І. Дем'янчук («Дніпрович»), «Бродяга»	180
	«Соборна Україна», ім. Вовчака (№ 4) (від серпня–вересня 1944 р.), к-р Т. М. Зінчук («Кубік»), між річками Стохід, Турія, Прип'ять, уздовж залізниці Ковель–Сарни. У складі загонів – 1850, 1851, 1852, шифр для зв'язку – 0350. Сотенні: Й. Ф. Тюбай («Дубовий»), М. О. Ісюк («Залізний»), П. Л. Мельник («Тигр»)	170
	«Пилявці», ім. Байди (№ 5), к-р І. Кисіль («Ігор»), Шацькі ліси. У складі загонів – 1953, 1954, 1955, шифр для зв'язку – 0450. Сотенні: М. Д. Яцинюк («Чумак»), І. Стрільчук («Чорний»), О. Штандер («Нерозлучний»)	215
	«Помста Базару» (№ 6) (від кінця серпня 1944 р.), к-р І. М. Троцюк («Верховинець»), Брестська обл. та сусідні р-ни Волинської. У складі загонів – 2056, 2057, 2058, шифр для зв'язку – 0550. Сотенні – «Боз», «Чорноморець», П. О. Хацевич («Яр»)	270–322

У середині січня 1945 р. бригади ЗГ № 33 знову зіткнулися з важкими втратами. Жертвами масштабної «зимової акції» НКВС-НКДБ, за підрахунками здійсненими 14 травня 1945 р. провідником ПЗУЗ М. М. Козаком («Смоком»), стало «провідного активу від району в гору приблизно 20 %, від району в низ 30 %... люди, які влізли в криївку, приблизно в 60 % впали».

За даними Волинського обкому КП(б)У, на 25 лютого 1945 р. було вбито 6316 підпільників, 5121 вийшли з повинною та 4114 потрапили в полон [18, 35–36]. В області нараховувалося 28 «банд» (по 25–150 осіб) загальною чисельністю до 1200 осіб [12, 37]. На літо 1945 р. чисельність ЗГ ім. Б. Хмельницького скоротилася до 300–400 стрільців. Незважаючи на це, продовжували діяти бригади: «Соборна Україна» – 150 вояків, «Холмська» – 80, а також дрібніші з'єднання І. В. Петлюка («Залізняка») – 40 вояків, І. С. Берника («Ярослава») – 35 та ін. [13, 419].

ЗГ № 33 остаточно припинила своє існування лише у вересні–жовтні 1945 р. Залишки бригад частково було розпущено, а залишки поділено на мобільні боївки – Відділи особливого призначення (ВОПи), диверсійні групи, охоронні підрозділи керівного активу («почоти», по 5–25 бійців у кожному). Крім військового керівництва, вони підпорядковувалися тереновим провідникам ОУН(б). За кожною з них закріплено певну територію, посилено конспірацію та зв'язок [8, 84]. Спочатку ВОПи планувалося сформувати в кожному районі [8, 33]. Проте, внаслідок посилення діяльності ВВ НКВС та остаточного переходу підпілля до диверсійно-терористичних методів боротьби, здійснити це повною мірою не вдалося [11, 101].

З осені 1945 р. УПА на Волині як військова сила зникає [17, 56]. Офіційно її урівняли рішенням УГВР із підпіллям ОУН(б) лише 30 травня 1947 р. [6, 22]. Після загибелі командира УПА-Північ Д. С. Клячківського («Клима Савура»), із вересня 1945 р. до лютого 1946 р. цю посаду займав П. Ф. Олійник («Роман»), а після його загибелі – І. С. Литвинчук («Дубовий»). Вона вже була радше формальною і слугувала для збереження повстанських традицій та пропагандистського впливу на народні маси. Пізніші накази ГК УПА, які стосувалися УПА-Північ, видавалися лише з приводу підвищення військових звань і нагородження командирів оунівського підпілля (переважно посмертно) [13, 421].

Американський історик Дж. Армстронг стверджував, що зі зникненням військових формувань УПА Полісся втратило своє виняткове значення. Тому в 1946–1949 рр. на території Волинської і Рівненської областей відбулося лише 10 % операцій підпілля [19, 348].

Значні реформи пройшли й у структурі заплілля ОУН(б). Відбувалося скорочення ланок усіх рівнів. Тому з грудня 1944 р. на території Волині, починаючи з надрайону і нижче, діяли лише три референтури: 1) організаційна, якій підпорядковувався зв'язок, і господарча підреферентура; 2) військова – реорганізовані загони УПА-Північ; 3) політична у складі відділів: технічного, видавничого, пропагандистського й інформаційного; 4) СБ, яка отримала ширші повноваження [14, 123].

Протягом листопада–грудня 1944 р., за розпорядженням «Клима Савура», ОУН(б) на ПЗУЗ розділили на Північно-східний (ПСК) та Північно-західний (ПЗК) крайові проводи. Останній очолив І. С. Литвинчук, його заступником, військовим референтом та командуючим з'єднаннями УПА призначили Ю. О. Стельмашука, другим заступником та організаційним референтом – П. Матвійчука («Віталій»), СБ – П. І. Ковальчука («Залісний»), зв'язку – Т. М. Зінчука («Кубіка»), пропаганди – «Вадима», провідницю жіночої ланки ОУН – Л. А. Гнатюк («Біла»), (Літопис УПА. – Т. 9. – С. 434). Охоплював ПЗК Волинську, Брестську, частково Рівненську обл. та Холмщину. Він мав назви «Хмельницький», «Ліс», «ІВВ–ХХV», а з липня 1945 р. – «Москва» [14, 126]. Поділявся на чотири округи. У документах УКДБ УРСР згадується ще п'ятий – Сокальський округ, у складі районів: Сокальський, Тартаківський, Радехівський, Стоянівський та Христоніпільський, який нібито входив до складу ПЗК [8, 4]. Проте дана версія мало ймовірна.

Суперечливими є також дані про поділ окремих округ ПЗК. Так, у звіті ОУН за жовтень 1945 р. згадується лише два надрайони Брестської округи – Пінський та Кобринський. В інших документах фігурує ще й Брестський надрайон. У згаданому документі, окремо від Горохівського, також згадується Берестечківський надрайон [8, 52]. Очевидно, структура не була сталою і змінювалася залежно від успіхів підпілля в розбудові мережі та втрат від дій НКВС.

До складу кожного з округів входили надрайони (безпосередньо на території Волинської обл. їх налічувалося 8). Особливе становище займав Клеванський надрайон до якого, крім Клеванського, входили Олицький та Теремнівський райони. На його території протягом 1944–1945 рр. базувалося керівництво ПЗУЗ. Існують три версії підпорядкування цього надрайону: 1) входив до складу Луцької округи «Кривоніс»; 2) входив до Рівненської округи «Гори»; 3) мав окремий статус і безпосередньо належав до Крайового проводу ПЗУЗ.

Надрайони поділялися на райони ОУН (по 15–20 у кожній округі) [8, 3]. Слід зазначити, що межі підпільних районів ОУН не повністю збігалися з радянським територіальним поділом області. 9-й терен ОУН охоплював Устилузький р-н, частину Володимир-Волинського р-ну і по шосейну дорогу Вербський р-н, південну частину Любомльського р-ну по м. Любомль і частину Мацеївського р-ну [2, 19]. За свідченнями ройового СБ П. Гайового в жовтні 1944 р. до складу Горохівського надрайону входила частина Володимир-Волинського р-ну [1, 32].

У районах нараховувалося по 3–4 кущових проводів ОУН, а в кожному селі була станична ланка ОУН [8, 3–5]. У цей час головними завданнями станичного були: збір продуктів та медикаментів, а також надання транспорту для підпілля [2, 3].

Продовжувала діяти відновлена жіноча ланка ОУН. Арештована НКВС 27 лютого 1945 р. провідниця жіночої ланки Горохівського району ОУН Є. А. Яремчук («Марти») свідчила, що їй підпорядковувалися: районний референт зв'язку, районна санітарка, районна господарча і п'ять кущових провідниць. Головними її завданнями були: проводити збори кущових і станичних провідниць, вербувати в ОУН нових членів, забезпечувати підпілля пунктами зв'язку, медикаментами, продуктами харчування і грошима [3, 204].

Починаючи з лютого 1945 р., у зв'язку зі згаданими вже значними втратами у підпіллі, розпочалася нова реорганізація. Було розформовано УЧХ, а його керівників у Крайовому та обласному проводах перекваліфікували на пропагандистів [15, 55]. У травні 1945 р. було скасовано Волинський обласний провід, який дислокувався переважно на території Луцького р-ну. Майже всі його учасники загинули в боях із НКВС [8, 9]. Тоді ж було скасовано військову референтуру [7, 54–55]. Політична референтура в травні–червні 1945 р. була включена до складу СБ [4, 57]. Отже, організаційно-територіальна структура ОУН(б) на території Волинської обл. протягом 1944–1945 рр. мала такий вигляд:

Таблиця 3

Округи, провідники	Надрайони, провідники	Райони, провідники
1	2	3
Берестська «№ 100, Кричевський» Самчук З. Д. (1944–1945)	Брестський «Круча», Дубика Ю. (1943–1944) Клиновий А. П. (1945–1946)	Берестський
		Малоритський
		Дорогичинський
	Кобринський «Лан»	Кобринський
		Пружанський
		Дивинсько-Ратнівський
		Антипільсько-Картузький
	Пінський «Степ»	Пінський
		Іванівсько-Любешівський , Хвесик І. В. (?–09.1945)
		Лунинецький
		Жабниківський
	Ковельська «№ 200, Богун, Славута», Никитюк О. З. (12.1944–02.1945)	Ковельський , Квятковський Д. К. (?–09.1945)
Голобський , Кропива І. Г. (1944–08.1946)		
Турійський , Мисюк Д. Й. (1944 – п. 1946)		
Мацеївський , Масловський Ф. І. (1944–1945)		
Колківсько- Рафалівський , Мельник В. (1943–1944), Гаврилук М. В. (1945–09.1946)		Колківський , Патрай І. Я. (1944–?), Браницький І. В. (?–12.1944), Катюха (01.–05.1945), Лейбик А. Д. (06.1945–02.1946)
		Ківерцівський , Нетепчук С. І. (1945–1948)
		Цуманський , Берник І. С. (1944–1945)
		Рафалівський
		Деражнянський
		Степанський
		Володимирецький
		Любомльський , П'ятигорик М. (1944) Мохнюк В. С. (1944–04.1945) Реванюк І. Т. (04–05.1945)
Камінь-Каширський , Генсьор Ф. А. (1944), Калапуц К. Т. (1944–1946)	Головнянський , Камінський Д. (?–09.1944), Склянчук В. П. (10.1944 – 08.1945), Антонюк М. Ф. (08.–11.1945)	
	Шацький , Корнелюк Л. П. (?–09.1944)	
	Заболоттівський , Соловей Н. (1944–06.1945)	
	Камінь-Каширський , Богдан С. К. (1944–1945)	
	Ратнівський , Дейнека Л. (1944), Смальчук Ф. С. (03.1945–11.1946)	
	Маневицький (можливо входив до складу Колківського)	
	Седлищанський «Херсон», Восковець В. Я. (1944–1946)	
	Морочненський	

1	2	3
Луцька (Волинська) «№ 300, 10, 37, 302 2, Кривоніс»	Луцький, Бохонько Г. (1943– 1945)	Луцький, Якимчук І. (1943–08.1944)
		Торчинський, Столярчук П. М. (?–02.1945), Кухарчук В. В. (02.–05.1945) Кревський В. М. (1945–?)
		Рожищенський, Воробей І. У. (1944–1945)
		Сенкевичівський, Новосад В. П. (осінь 1943– 01.1945)
		Острожецький
	Дубнівський	Дубнівський
		Вербський
		Радивилівський
		Козинський
		Демидівський
		Млинівський
	Клеванський	Теремнівський, Семенюк В. М. (?–03.1944), Тимошук І. Я. (04.1944–08.1946)
		Олицький, Стефанович А. (1944–1945)
		Клеванський
	Холмська «№ 400, Король Данило», Заборовець Ф. (02.1944 – весна 1945), далі до КП «Закерзоння»)	Холмський
Радзинський		
Грубешівський		
Томашівський		
Влодавський		
Біло-Подляський		
Володимир- Волинська, Бондарчук М. В. (1942–1944)	Володимир- Волинський, Маначинський А. С. (1944–1945), Мороз М. М. (зима 1945–06.1945)	Володимир-Волинський № 7, Савира О. Ф. (12.1944–1945)
		м. Володимир-Волинськ № 8
		Устилузький № 9, Братунь П. С. (1944–1945)
		Оваднівський № 1, Полезнюк М. Л. (1943–05.1949)
	Горохівський № 37, Бондарчук М. В. (1943– 12.1944), Яворський К. 12.1944– 04.1945)	Локачинський № 2, Кашук М. А. (1944)
		Горохівський № 3, Крохмаль С. І. (1944–1945), Новосад М. М. (1945)
		Берестечківський № 4, Четвержук І. Д. (1942– 08.1945)
		Озютчівський № 5, Слапкевич Л. (?–1944)
		Порицький № 6, Процюк М. (1944–1945), Маковський І. (?–10.1945)

Узагальнюючи проведений керівництвом ОУН(б) та УПА в 1944–1945 рр. комплекс організаційних заходів на території Волинської області, можна стверджувати, що вони безпосередньо залежали від умов діяльності підпілля, були надзвичайно гнучкими і, як показали наступні роки боротьби з радянською владою, виявилися своєчасними та ефективними.

Список використаних джерел та літератури

1. Архів УСБУ у Волинській обл., ф. припинених архівно-кримінальних справ, м. Луцьк, спр. 1374, 214 арк.
2. Там само, спр. 6115, 112 арк.
3. Там само, спр. 6457, 311 арк.
4. Там само, спр. 7383, т. 1, 109 арк.

5. Там само, спр. 8525, 54 арк.
6. Бедрій А. ОУН і УПА / Анатолій Бедрій. – Нью-Йорк ; Лондон ; Мюнхен ; Торонто : Укр. центр. інформ. служба, 1983. – 64 с.
7. Веденеев Д. Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил 1945–1980-ті рр. / Дмитро Веденеев, Геннадій. Бистухін. – К. : Генеза, 2007. – 568 с.
8. Галузевий державний архів Служби безпеки України, м. Київ, ф. 13, спр. 372, т. 57, 286 арк.
9. Ішук О. Діяльність проводу ОУН (б) на північно-західних українських землях у 1948–1952 роках / Олександр Ішук. – К. : [б. в.], 2009. – 46 с.
10. Ковальчук В. Таємниці польової сумки командира УПА Дмитра Клячківського / Володимир Ковальчук // Іст. журн. – 2009. – № 5. – С. 92–101.
11. Літопис УПА / ред. рада : П. Потічний, Є. Штендера [та ін.]. – Торонто : [б. в.], 1984. – Т. 10 : Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Кн. третя : 1949–1952. – 435 с.
12. Літопис УПА. Нова серія / ред. рада : П. Сохань, П. Потічний [та ін.]. – Київ ; Торонто, 2006. – Т. 8 : Волинь, Полісся, Поділля: УПА та Запілля 1944–1946. Документи і матеріали. – 1448 с.
13. Марчук І. До питання про утворення та організаційну будову УПА на Волині / Ігор Марчук // Укр. археогр. щорічник. Нова сер. – Т. 11/12. – Київ ; Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 2004. – С. 410–422.
14. Марчук І. Командир УПА-Північ Дмитро Клячківський – «Клим Савур» / Ігор Марчук. – Рівне : Вид. Олег Зень, 2009. – 168 с.
15. Марчук І. Брати Бусли. Життя за Україну / Ігор Марчук, Олександр Ішук. – Торонто ; Львів : Літопис УПА. Сер. «Події і люди», 2011. – Кн. 16 : Со щитом и мечом : очерки и статьи о чекистах Ровенщины / редкол. А. Демчук и др. – Львов : Каменяр, 1988. – 205 с.
16. Содоль П. Українська Повстанча Армія, 1943–1949 : довід. другий / Петро Содоль. – Нью-Йорк : Пролог, 1995. – 295 с.
17. Центральний державний архів громадських об'єднань України, м. Київ, ф. 1, оп. 23, спр. 1693, 127 арк.
18. Armstrong J. A. Ukrainian nationalism. Third edition / J. A. Armstrong. – Englewood, Colorado : Ukrainian Academic Press, 1990. – 271 p.

В'ячеслав Труш

Військовий чинник в націоналістичному русі Харківщини та Волині: порівняльний аналіз

У цій розвідці розглянуто роль військового чинника в українському націоналістичному русі Харківщини та Волині. Висвітлено причини формування українських військових підрозділів, особливості та спільні риси українського визвольного руху Харківщини та Волині. У праці використано раніше не публіковані матеріали радянських архівів.

Ключові слова: військовий чинник, український визвольний рух, військові підрозділи, Харківщина, Волинь.

Труш Вячеслав. Военный фактор в националистическом движении Харьковской области и Волыни: сравнительный анализ. В статье рассматривается роль военного фактора в украинском националистическом движении Харьковской области и Волыни. Охарактеризованы причины формирования украинских воинских подразделений, особенности и общие черты украинского освободительного движения Харьковской области и Волыни. В работе использованы ранее не публиковавшиеся материалы советских архивов.

Ключевые слова: военный фактор, украинское освободительное движение, воинские подразделения, Харьковская область, Волынь.

Trush Vyacheslav. The Military Factor in Ukrainian Nationalist Movement of the Kharkiv Region and Volin Region: the Comparative Analysis. This article is devoted to the study of military factor in Ukrainian nationalist movement of the Kharkiv region and Volin region. The basic indicators of causes formation military detachments, specificity and identical characteristics of the Ukrainian liberation movement in the Kharkiv region and Volin region. In this article used unpublished before soviets archive's materials.

Key words: military factor, Ukrainian liberation movement, military detachments, Kharkiv region, Volin region.

У суспільній свідомості ствердився стереотип про неспівмірність масштабів українського національно-визвольного руху руху часів Другої світової війни на Західній та Східній Україні.